

Celem projektu jest przedstawienie problematyki rasowej w myśli polskiej począwszy od końca XVIII w. do 1918 r. – rozeznanie jej kulturowego, społecznego i politycznego tła oraz ustalenie jej roli w postrzeganiu relacji międzyludzkich. W przeszłości pojęcie „rasa” stosowane było dowolnie. Pojawiało się zamiennie z takimi określeniami jak szczerp, plemię, pokolenie, lud, naród. Szerokość zakresu znaczeniowego pojęcia wynikała z traktowania go jako pojemnej kategorii opisu służącej wskazywaniu odmienności między społecznościami ludzkimi i uzasadniającej ich rywalizację. Celem projektu jest sprecyzowanie terminu „rasa” i wskazanie kontekstów, które wpływały na jego stosowanie, a więc odpowiedź na pytanie o biologiczne i kulturowe jego znaczenie. Piśmiennictwo polskie (czasopisma i publikacje zwarte o różnorodnym charakterze) należy poddać analizie pod kątem nawiązań do tradycji biblijnej wyjaśniającej początki ludzkości, do mitów i stereotypów pomagających zrozumieć rzeczywistość i wyjaśnić przeszłość, a także do podziałów na rasy fizyczne i psychiczne oraz do dociekań na temat relacji między ciałem a duchem. Celem podejmowanych badań jest również odtworzenie stosunku do oświeceniowych dyskusji na temat monogenezy i poligenezy ludów, do romantycznego ujęcia roli ras romańskiej, germańskiej i słowiańskiej, a dalej do teorii ewolucjonistycznych oraz do uznanych za uzasadnione naukowo przekonań o hierarchizacji ras, ich podziale na niższe i wyższe. Celem projektu jest także prześledzenie recepcji piśmiennictwa zachodnioeuropejskiego w omawianym przedmiocie. Towarzyszyły jej cele poznawcze oraz dążenie do popularyzacji osiągnięć naukowych w polskiej refleksji. Problematyka powyższa zostanie przedstawiona zgodnie z ówczesnym stanem wiedzy, a więc z europocentrycznym punktem widzenia, stawiającym człowieka białego na szczycie drabiny ewolucji i jednocześnie wykluczającym równoprawność i równorzędność kultur. Centrum zainteresowania badawczego ma stanowić wiedza popularyzowana w obiegu społecznym. Dzieła naukowe służyć będą jedynie jako materiał pomocniczy.

Planowane badania i wyniki projektu przekonają o wartości poznawczej dziejów dyskusji na temat rasy. Posłużą one zdobyciu nowej wiedzy na temat sposobów pojmowania ludzkiej różnorodności, umożliwią prześledzenie zjawisk mających zasadniczy wpływ na kształtowanie się myśli polskiej w dziedzinie refleksji nad ludzką różnorodnością. Praca ta wzbogaci nauki humanistyczne w zakresie takich dyscyplin badawczych jak historia, historia antropologii, etnografii, etnologii, psychologii i socjologii oraz będzie mogła stanowić punkt odniesienia dla dalszych badań. Realizacja projektu pozwoli rozstrzygnąć niejasności w podejściu do kategorii „rasa” powodujące jej niezrozumienie, a co za tym idzie zafałszowanie obrazu jej funkcjonowania w piśmiennictwie polskim. Analiza problematyki, nie podejmowana wcześniej w tak szerokim zakresie chronologicznym, umożliwi skonstruowanie obrazu ówczesnej wiedzy o człowieku, prezentację poglądów na temat jego pochodzenia i odtworzenie specyficznego ujęcia roli narodu polskiego na tle innych społeczności. Rekonstrukcja ówczesnie głoszonych światopoglądów pozwoli też dostrzec przemiany opinii na temat ludzkiej różnorodności. W literaturze naukowej brakuje bowiem historycznego ujęcia analizującego znaczenie terminu „rasa”, oraz realiów i kontekstów towarzyszących jego stosowaniu. Brak ustaleń w tym względzie jest przyczyną błędnych interpretacji opierających się na założeniu, że wszędzie tam, gdzie operowało się w opisie pojęciem „rasa” mamy do czynienia z poglądami rasistowskimi. Uwzględnienie dziejów wiedzy o człowieku w kontekście problematyki rasy oraz antropologiczno-kulturowe podejście do historii powinno sprzyjać odtworzeniu systemu pojęć, za pomocą których wyjaśniano rozwój ludzkości, otaczającą rzeczywistość oraz ukazywano perspektywy przyszłości. Mimo że badania poświęcone zostaną penetrowaniu przeszłości, ze względu na nieprzemijające spory na tle etnicznym, narodowym i cywilizacyjnym posiadać będą walor aktualności przyczyniając się do wyjaśnienia korzeni współcześnie zachodzących zjawisk.